

A KECSKEMÉTI REFORMÁTUS JOGAKADÉMIA A POLGÁRI KORI JOGI FŐISKOLÁK RENDSZERÉBEN. 1875--1944.

ABSTRACT: *(Die Reformierte Rechtsakademie von Kecskemét im System der Rechthauptschulen der Bürgerschaftszeit 1875-1944)* Nach dem Ausgleich haben die gesellschaft--politische Veränderungen die Nachfrage nach rechtswissenschaftlichen Laufbahnen in großer Maßen gefördert, so konnte die Hauptschulbildung Schritt für Schritt im Vordergrund gelangen.

Die Arbeit faßt ein Moment einer Größeren Arbeit zusammen. Sie versucht die Aufmerksamkeit auf die Hauptprobleme der sich immer mehr Stärkenden Modernisierung nach 1867 zu lenken. Dabei benutzt sie das Mittelsystem der empirischen Forschung und die Prinzipien der Soziologie. Ein von den geprüften Problemen ist der Mechanismus der Elit-Auswahl in den konfessionellen Rechtsanstalten. Die Forschung folgte den regionalen Stamm der Studenten, und die Dimensionen des konfessionellen und beruflichen Hintergrund.

1. Történeti áttekintés

A magyar királyság területén a jogi oktatás első műhelyeit lényegében az ellenreformáció időszaka alakította ki. A protestáns egyházak középfokú intézményeiket szervezték át módszeresen magasabb iskolákká. Eperjesen, Pozsonyban, Késmárkon és más helyütt az evangélikusok, Kolozsvárt, Debrecenben, Sárospatakon a reformátusok tanítottak természetjogot, észjogot, egyetemes jogot. A katolikus egyház ugyanekkor jezsuita akadémiáin oktatott főként -- értelemszerűen -- kánonjogot. A református felekezet a 16. századtól ezen iskolái némelyikét, amelyekben "felsőbb tudományokat" műveltek (filozófiai és jogi diszciplínákat) fokozatosan szervezte át; a filozófiai kurzusokat visszautalta gimnáziumaiba, s ahol ez megtörtént, a jogi főiskolává válás feltételei adottak voltak.

A jogi képzés a 18. század végéig, a nagyszombati katolikus egyetem "államosításáig" (1770) egyházi jellegű, bár jogot elvileg bármelyik főiskolán lehetett hallgatni. Ennek elvégzése szinte valamennyi igazságügyi, közigazgatási ügykör betöltésére képesített. ¹

A jogi oktatás szervezetenként és tartalmilag is rendkívül szerteágazó és bonyolult rendszerét, amely a központi irányítás modernizációját a 18. században már alapvetően hátráltatta, egyre erőteljesebben állami beavatkozással, szabályozókkal igyekeztek befolyásolni, felismerve az oktatás elsőrangú politikai jelentőségét.² Az 1777-ben kiadott első rendszeres tanügyi kódex szabályozta véglegesen a felekezeti és királyi jogakadémiák állami kormányzathoz való viszonyát, egyenrangúvá téve a két képzési formát. A célt az állami tisztviselők képzésében határozta meg, egyértelművé téve egyben a jogi egyetemektől való elkülönítésüket is: az egyetemi karok a tudományt műveljék, az akadémiák a gyakorlati (igazgatási és jogi szolgáltatási) pályára orientáljanak.³ Az egyházak ilyen módon a főiskolai szintű jogi oktatás egyenrangú tényezőiként jelentek meg az állam mellett.⁴ Hozzá kell tennünk; a katolikus, az evangélikus és a református egyház befolyása a jogászképzésben a 20. század közepéig szinte egyensúlyosnak mondható, dacára a felekezetek közötti nyilvánvaló statisztikai diszkrepanciának. A protestánsok számszerű hátrányukat kitűnően ellensúlyozzák a katolikusokkal szemben a felsőfokú oktatási intézményekben viszonylag túlfelkészített elemi és középiskolai hálózatukkal.⁵

Kecskeméten az 1800-as évek elején felállított kollégiumban kezdődött az igazán módszeres jogi oktatás, s 1831-től e tárgyakat már két évfolyamon lehetett hallgatni. 1835-ben a király Kecskemétet líceumi rangra emelte.

1849-től 1860-ig, mint a többi felekezeti jogi főiskolán is, császári rendeletre szünetelt a tanítás, de az 1860/61. tanévvel újra kezdetét vehette.⁶ A fokozatosan kiépülő polgári társadalom minden szektorában egyre több jogászra volt szükség.

1855-től az állami jogakadémiákat 3 évesre fejlesztették, ám a szigorúan "tudományos tárgyakat", mint a római jog, a jogtörténet vagy a közgazdaságtan, kizárólag az egyetemek oktatták. A felekezeti stúdiumok bizonyítványait csak akkor fogadták el, ha megfeleltek az államiakkal szemben támasztott követelményeknek: bírói állami vizsga, minimálisan 6 tanszék szervezése, valamint hogy a bölcsészeti tanfolyamot végérvényesen le kell választani a jogiról. Az átszervezések megtörténte után a felekezeti jogiskolák sora kezdte újra működését.

1863-ban Kecskeméten a 3. évfolyamot is beindították. Ezt a város törvényhatósági bizottsága tette lehetővé azzal, hogy a jogakadémia szabályszerű átalakításához szükséges anyagi hozzájárulást biztosította.

1867-et követően a társadalmi-politikai változások újult erővel lendítették fel a jogi pálya iránti keresletet, s ezzel párhuzamosan ismét felmerült a jogakadémiai státus rendezésének szükséglete, nevezetesen az az igény ezen iskolák részéről, hogy egyenlőítsék őket az egyetemek jogi karaival. Kecskeméten is egyezés jött létre a tanintézet összes fenntartó testülete között. Egy 1874. évi VKM. rendeletben a kormányzat részéről ez a szándék meg is fogalmazódik: az akadémiák nöje-

nek túl egy szakiskola níveljén. Négy esztendőre emelték fel a jogi oktatást (két alapvizsgával); a négy év végén jog- vagy államtudományi záróvizsgát kellett tenni. A szigorlatoztatás, a doktoráltatás és a magántanári habilitáció jogát azonban nem kapták meg az akadémiák, ugyanakkor az ügyvédi vizsgára bocsátás alapfeltételül a jogi szigorlatot tette az 1874. évi XXXIV. tc. 5. -a. Az egyetemekkel való egyenlősítés így -- de facto -- mégsem valósult meg.

A múlt század 80-as éveitől az akadémiák megszüntetésére való törekvés volt alapvetően jellemző, azonban az egyházi fenntartók szívós ellenállása miatt vég-eredményben többnyire csak a királyi (állami) intézetek leépítésére került fokozatosan és szisztematikusan sor. A nagyszombati és a győri intézmény 1887-ben, illetve 1892-ben fejezi be a működését. A kolozsvári egyetem rövid időn belül feleslegesé teszi az erdélyi főiskolai szintű jogi oktatást a gyulafehérvári-nagygyedői, a marosvásárhelyi, a kolozsvári és a székelyudvarhelyi ev. ref. főiskolákon. A pozsonyi egyetem az ottani akadémia működését lehetetleníti el, a debreceni univerzitás pedig magába olvasztja a helyi református jogakadémiát.

A századfordulón összesen 10 jogakadémia (jogliceum) áll fenn a világháborúig⁷. Az 1912-es egyetemalapítások miatt aztán hamarosan megszűnik a pozsonyi és a debreceni, s Trianon következtében a határokon kívülre esik valamennyi -- három felekezeti akadémia kivételével. Ez utóbbiak 1923-tól egyébként már államsegélyben nem részesülnek.

A két háború között a katolikus egri jogliceum és az 1919-ben Miskolcra átmenekített eperjesi ág. hitv. evangélikus egyházkerületi mellett a kecskeméti református jogakadémia élt csupán. Rövid ideig működött ugyan a pécsi katolikus püspöki, továbbá a sárospataki református, sőt a Hódmezővásárhelyre áttelepült máramaroszigeti református jogakadémia is, de 1924-re valamennyi beszüntette tevékenységét.⁸

Kecskeméten öt tanszéket tartott fenn a város⁹, kettőt az egyházközség, egyet az egyházkerület. 1924-ben Egyetemes Református Jogakadémiává alakult¹⁰, s ez nem egyszerűen azt jelentette, hogy a magyar református egyház is felajánlásokat tett a fenntartásához (lévén a továbbiakban az egyedüli ilyen jellegű felekezeti intézmény), hanem hogy a város, az addigi fő patrónus is még jelentősebb hozzájárulást biztosított az állami támogatás megszűntével igen nehéz helyzetbe került iskola működéséhez.¹¹ Az akadémia ügyeit mindvégig a konvent által kiküldött kormányzóbizottság intézte.

A három felekezeti jogiskola működését a két háború között a hiányos anyagi feltételeken túl rendkívül negatívan befolyásolta az egyházak és a kultuskormányzat közötti állandó kötélhúzás. A közoktatásügyi miniszter például évente határozta meg, s olykor különbözőképpen a felvehető hallgatók létszámát. Igen nagy problé-

mát jelentett az intézménynek, hogy a jogakadémiai tanárookra ugyancsak vonatkozó fizetéskiegészítési államsegélyt megvonták, valamint az 1927/28. tanévtől az akadémiai államvizsgálati bizottságok működését is felfüggesztették. Ez azt jelentette, hogy a kormányzat a köztisztviselői pályához szükséges kvalifikáció megszerzését a tudományegyetemek kizárólagos jogává tette.

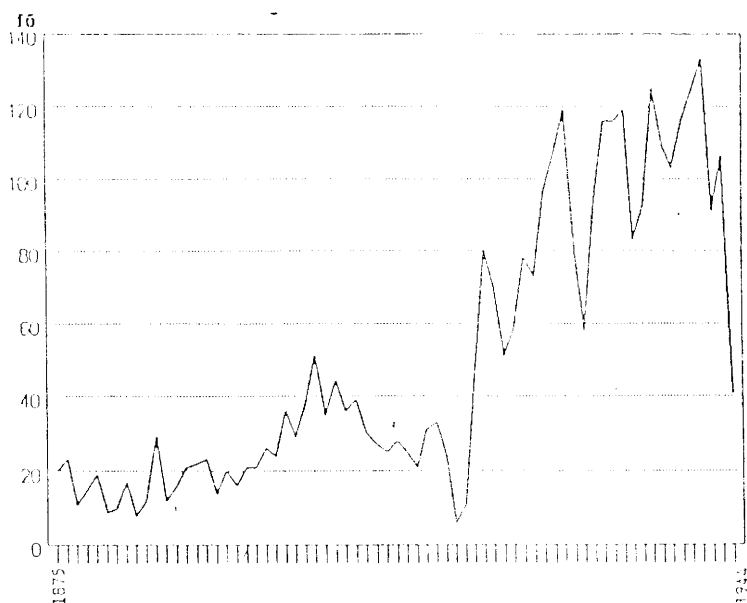
Ennek természetzerű visszaesést kellett volna eredményeznie a jogi főiskolák iránti keresletet illetően. Az 1926/27. tanévben például a jogakadémiai hallgatók csupán 22 %-át tették ki az egyetemekre, főiskolákra beiratkozott összes hallgatónak.¹² Ezekben az intézményekben azonban csak relatív elnéptelenedés volt tapasztalható. Az egri joglíceumban 1935 és 1944 között -- de voltaképpen a két háború közötti időszakban mindvégig -- abszolút számokban rendkívüli módon megnő a joghallgatók száma; ebben a periódusban kezdte meg tanulmányait az 1861 és 1944 között beiratkozott összes // hallgató egyharmada.¹³

1937 és 1944 között Kecskeméten is csaknem állandóan 400 fő körül mozgott az akadémia létszáma a négy évfolyamon.¹⁴ Az egrihez hasonló tendencia látszik érvényesülni a diagramon, amely az 1875/76-os tanévtől az 1944/45.-ig bezárólag éves bontásban követi nyomon valamennyi Kecskeméten felvett első évfolyamos nyilvános rendes hallgató létszámváltozását.¹⁵

(Nincs adat az 1887/88., az 1889/90., az 1894/95., az 1895/96., az 1907/08., az 1910/11. és az 1925/16. tan évekről.)

1. sz. táblázat

A HALLGATÓI LÉTSZÁM ALAKULÁSA A KECSKEMÉTI REFORMÁTUS JOGAKADÉMIÁN 1875--1944

Az 1941/42. tanévtől törvény kívánt rendelkezni a tekintetben, hogy a jogakadémiák csupán két évfolyammal legyenek működtethetők, s a stúdiumok egyezzenek meg az egyetemek első és második évfolyamának tanulmányi rendjével. Ezt azonban nem sikerült keresztülvinni a gyakorlatban.

Az iskolák államosításáról szóló törvény a jogakadémiákat már csak mint anakronisztikus intézményeket említette. Az 1949. évi 4105. Korm. sz. rendelet végül az egri, a kecskeméti és a miskolci -- immár állami -- jogakadémia megszüntetését augusztus 30.-i hatállyal mondta ki.

2. Vallási megoszlás, regionális származás, középiskolai merítóbázis, réteghelyzet

A felekezeti jogakadémiákkal kapcsolatban rendkívül fontos jelenség: az egyházak olykor erejüket meghaladó mértékben ragaszkodnak a jogi intézmények működtetéséhez, a statisztikák ennek ellenére azt mutatják, hogy a fenntartók mégsem érvényesítik kizárólagosan befolyásukat az intézmény vallási jellegére nézve. Bármely időszakot tekintjük, a kecskeméti vagy a miskolci, de a katolikus egri intézményben is a statisztikai átlagnál valamivel magasabb arányt rögzíthetünk csupán felekezeti szempontból, semmi többet.

2. sz. táblázat

A KECSKEMÉTI REFORMÁTUS JOGAKADÉMIA HALLGATÓINAK FELEKEZET SZERINTI MEGOSZLÁSA 1875-1944

FELEKEZET	FŐ	%
Latin katolikus	1587	48,31
Református	1185	36,07
Izraelita	249	7,58
Evangélikus	188	5,72
Görögkeleti	44	1,34
Görögkatolikus	19	0,58
Egyéb	13	0,40
MINDÖSSZESEN:	3285	100,00

Kecskeméten 70 esztendő viszonylatában 36 %-os a reformátusok részvétele, mintegy háromszorosa a magyar lakosságnak az 1910-es statisztikákhoz viszonyít-

va. A katolikus-református-izraelita-evangélikus arány 52.1--12.6--4.5--6.4, ám ez a két háború között természetesen módosul Trianon következtében a protestáns felekezetek rovására.¹⁶ A fentiek fényében érthető a magasabb, de nem végletesen magas református részvétel, hiszen 1924-től az egyetlen ilyen jellegű jogiskola Magyarországon.

Nézetünk szerint a jogakadémián a hallgatók szelekciója vallási szempontból legkevésbé itt történik, inkább már a küldő középiskolákban. A kecskeméti jogi iskola a többi felekezetéhez képest sokkal jobban kiépített református gimnáziumi meritőbázisán keresztül "hagyja" érvényesülni szinte automatikusan a jelentkezőket, anélkül, hogy akár katolikusokat, akár más vallásúakat direkt formában diszkreditálna. Elsősorban a kecskeméti, nagykövösi, halasi, kunszentmiklósi és budapesti református gimnáziumokra, valamint a fővárosi, a ceglédi és a szegedi reálgimnáziumok protestáns vallású tanulóira gondolunk. (Lásd a 4. sz. táblázatot!)

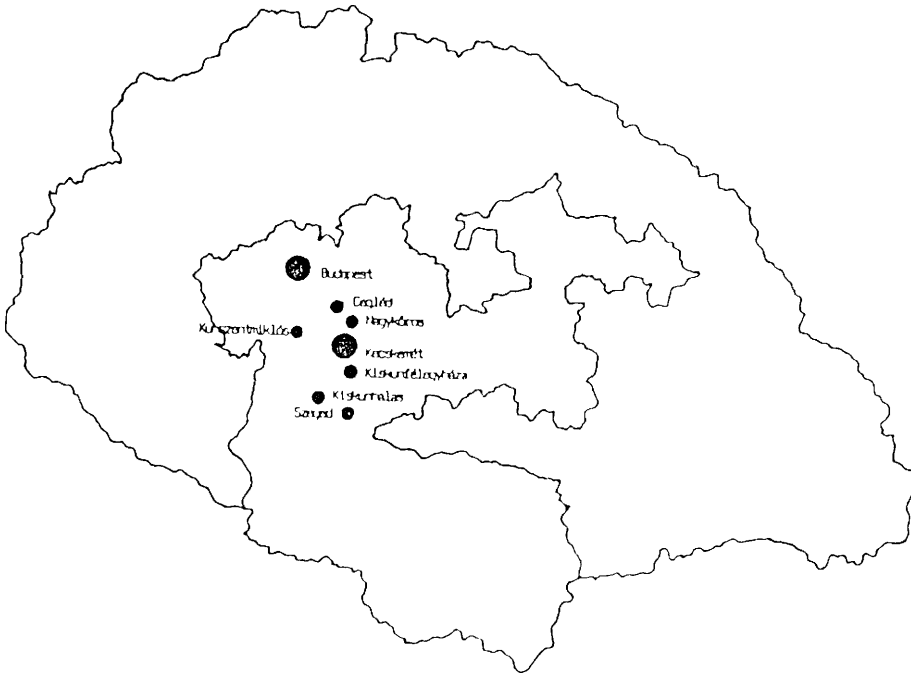
Ha a kecskeméti joghallgatók regionális származás szerinti megoszlását vizsgáljuk, az összesített táblán látszólag egyszerű képletet kapunk. Ami az itt tanulók zömét illeti, rendkívül szűk meritőbázisról beszélhetünk, hiszen Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéből kerül ki a hallgatók több mint 50 %-a, ezen belül is kecskeméti születésű a fiatalok közel egynegyede. Ezt a centrumot egy még mindig szűk holdudvar veszi körül, a szolnoki, csongrádi, bácsai területek, s végül a perem egyfelől szinte követi a Tisza vonalának protestánsok lakta területeit, másfelől a királyság déli régiója jelenti a rekrutációs bázis másik szélét, nem túl jelentős hallgatói létszámmal. Ez a szűk perem egyértelműen annak lehet a következménye, hogy Trianon a meritési lehetőségeket lényegében akkor lehetetleníti el, mikor a hallgatói létszám éppen felfutóban van (1924-től).

1923 előtt jelentős délvidéki és erdélyi középvárosok magyar tannyelvű iskolái gyűjtötték össze, képezték ki és indították útjára a fiatalokat a protestáns jogi főiskolák irányába, így a kecskemétire is. 1914-től a mesterségesen összeszorított rekrutációs bázis viszont radikálisan tolódik el az ország belseje felé, bár az erdélyi-délvidéki perem mindvégig megmarad. (A 3. sz. táblázat térképi részén jól kivehető mindez.)

E helyütt nem térünk ki részletesen, csak utalunk arra a közismert tényre, amelyet statisztikáink pedig egyértelműen támasztanak alá. Arra tudniillik, hogy a születési hely szerinti rekrutációs vizsgálat önmagában nem magyarázza reálisan a hallgatói mozgásokat. A szülők az első világháborútól folyamatosan áramlanak a fővárosba, s azokba a centrális iskolavárosokba, ahol valamilyen szinten állami tisztviselőképzés folyik. Trianon okán nagy számban orientálódnak "külföldről" a magyar felsőoktatás irányába, s ez -- érthetően -- nem természetes folyamat.

3. sz. táblázat

A KECSKEMÉTI REFORMÁTUS JOGAKADÉMIA REGIONÁLIS SZÁRMAZÁS
SZERINTI MEGOSZLÁSA 1875--1944

(A térképen a legnépesebb küldő középiskolák területi elhelyezkedését is bejelöltük.)

A déli és keleti területek elcsatolása (természetesen az északiakéi is) olyan radikális migrációt indít el éppen azoknál a társadalmi (közép-) rétegeknél, amely csoportok az államhivatalok megszállásának stratégiájával lépnek föl, s a társadalmi ranglétrán való felemelkedéshez vagy a pozícióik megőrzéséhez éppen a jogakadémiai képzést találták legmegfelelőbbnek, esetleg lehetőségeik határai csupán eddig terjedtek.¹⁷

Az intézeti anyakönyvekben fürtökben szerepelnek a határokon kívül született, de már Kecskeméten, méginkább a fővárosban érettségizett joghallgatók. Okkal állíthatjuk, hogy azon társadalmi rétegek mozgása, amelyek utódai az akadémiai képesítést célozták meg, s ezen a pályán kívántak előbbre jutni, előmenetelt szerezni, már a 10-es évek elején megkezdődött.

3. A. táblázat

A KECSKEMÉTI REFORMÁTUS JOGAKADÉMIA REGIONÁLIS SZÁRMAZÁS
SZERINTI MEGOSZLÁSA 1875--1944

VÁRMEGYE	FŐ	%
Pest-Pilis-Solt-Kiskun /Kecskemét 699/ /Budapest 400/	1797	54.74
Jász-Nagykun-Szolnok	152	4.63
Csongrád	108	3.29
Bács-Bodrog	97	2.95
Békés	59	1.80
Bihar	58	1.77
Torontál	52	1.58
Fejér	50	1.52
Szabolcs	40	1.22
Krassó-Szörény	35	1.07
Heves	33	1.00
Temes	33	1.00
Szatmár	32	0.97
Külföld	30	0.91
Többi vármegye és nincs adat	708	21.56
MINDÖSSZESEN	3285	100.00

Megfelelő mennyiségű és megbízhatóságú levéltári adat híján csak a hipotézist kockáztathatjuk meg: az első világháború időszakától a fővárosba és a Dunán inneni középvárosokba délről és Erdélyből áttelepültek első generációi jelentős tömegben járultak hozzá a jogiskola rendkívül koncentrált regionális merítóbázisának kialakításához, hiszen ezek utódainak (második generáció) születési helye már a trianoni határok közé esik. Ennek korrekt bizonyítása azonban néhány névtani egybeesés vagy utalás kivételével szinte lehetetlen. A feltevés megalapozottságát támasztja alá a 3. sz. melléklet térképe, melyen egy "összeszorult" középiskolai rekrutációs bázist és egy "szétterült" regionális származási bázist rajzolhatunk meg, ugyanazon hallgatói tömeg viszonylatában. E helyütt nem térünk ki az egri és a miskolci intézményre, ahol kisebb intenzitással ugyan, de hasonló tendenciák érvényesülnek.

A főként református gimnáziumi meritőbázist jelentő összesített térképen (1875-1944) a küldő középiskoláknak olyan hálóját tapasztaljuk, amely a valós meritési szélességet ugyancsak egyoldalúan érzékelteti önmagában.

1924 és 1944 között hallatlan mértékben megnövekedett a jogakadémia lehetősége a létszám feltöltését illetően, s ezt már szinte csak a trianoni határok szabta keretek között tudja realizálni, lévén, hogy radikálisan csökkennek a határokon kívüli magyar tannyelvű küldő középiskolák esélyei, lehetőségei. A regionális származás szerinti vizsgálat kapcsán utaltunk már rá: főként fővárosi és kecskeméti, illetve Kecskemét környéki intézményekben viszonylag magas a határokon kívül születettek aránya, akik a megváltozott viszonyok között -- érthetően -- középiskolai tanulmányaikat már Magyarországon kezdik és fejezik be. Jelentős számban már itt is születtek, ám szüleik még az elcsatolt területekről érkeztek.

Ha a statisztikai adatok egészét tekintjük, a joghallgatók 62 %-a (2033 fő) nyolc, zömében protestáns középiskolából kerül ki. Természetesen a Kecskeméti Református Jogakadémia valóságos meritőbázisát ezen középiskolák rekrutációs körzeteinek leírása adná, ám ez egy másirányú kutatás tárgya. Csak a hallgatóknak 20%-a érkezett ezeken kívül más intézményekből, s viszonylag nagy az a kvantum, amelytől -- adatok hiányában -- el kellett tekintenünk (közel 600 fő).¹⁸

Ha nem is egyenletes eloszlásban és arányosan, de kétségkívül országos meritésű jogiskoláról van szó. Az első világháború előtt érkeztek hallgatók a pozsonyi, az érsekújvári, a rimaszombati, az iglói gimnáziumokból (összesen 22 fő), és a nagymúltú erdélyi kollégiumok (18 fő) éppúgy képviseltetik magukat Kecskeméten, mint az újvidéki, szabadkai, zentai, temesvári középiskolák (45 fő).

4. sz. táblázat

A KECSKEMÉTI REFORMÁTUS JOGAKADÉMIA HALLGATÓINAK KÜLDŐ KÖZÉPISKOLÁK SZERINTI MEGOSZLÁSA 1875--1944

TELEPÜLÉS	FŐ	%
Kecskemét	892	27.15
Budapest	682	20.76
Nagykőrös	141	4.29
Cegléd	87	2.65
Kiskunfélegyháza	73	2.22
Szeged	63	1.92
Kiskunhalas	49	1.49

Kunszentmiklós	46	1.40
Debrecen	30	0.91
Pécs	27	0.82
Szarvas	27	0.82
Pápa	25	0.76
Sopron	24	0.73
Makó	23	0.70
Mezőtúr	19	0.58
Szolnok	19	0.58
Nagyvárad	17	0.52
Hódmezővásárhely	16	0.49
Székesfehérvár	16	0.49
Újvidék	16	0.49
Vác	15	0.46
Eger	14	0.43
Kisújszállás	13	0.40
Jászberény	12	0.37
Kolozsvár	12	0.37
Esztergom	11	0.33
Győr	11	0.33
Szentes	11	0.33
Szombathely	11	0.33
Sárospatak	10	0.30
Gödöllő	10	0.30
Csurgó	10	0.30
Hajdúböszörmény	10	0.30
Egyéb középiskolák	256	7.79
Nincs adat	587	17.87
MINDÖSSZESEN	3285	100.00

A társadalmi rétegszármazás tekintetében 70 esztendő viszonylatában vizsgálódva néhány összefüggés első pillantásra nyilvánvaló. A tisztviselői rétegből kerül ki a joghallgatók 43.19 %-a (1419 fő), s ha a szélesebb értelemben vett értelmiséget együtt számítjuk (földbirtokosok, tőkésék, szabadfoglalkozásúak is), a jogászhallgatók 52.90 %-a (1738 fő) tartozik ebbe a kategóriába.¹⁹ Ez a több mint 50 %-os arány a kecskeméti jogiskolán egyértelműen alátámasztja: a polgári korszak egészében, döntően a két háború között az értelmiség igen nagyfokú önreprodukciónjáról van szó a jogászképző intézményekben, a tisztviselői kar nagy túlsúlyával.²⁰ Ezek az értelmiségi hivatások, és funkcionális jellemzőik történelmi képződmények²¹, aktuális politikai jelentőségüket emellett mindvégig megőrizve, ám hozzá kell tennünk: a vizsgált időszakban folyamatosan komoly nehézkedési erejük, történelmi inerciájuk van. Ezt egy irracionális önjratermelő tendencia csak még inkább alátámasztja.

5. sz. táblázat

A KECSKEMÉTI REFORMÁTUS JOGAKADÉMIA HALLGATÓINAK
RÉTEGHELYZET SZERINTI MEGOSZLÁSA 6 IDŐINTERVALLUMBAN
1875--1944

SZÁRMAZÁS	1875- 1890	1891- 1900	1901- 1913	1914 1923	1924- 1934	1935 1944	1875- 1944	%
Földbirtokos	29	7	27	22	32	25	142	4,32
Tőkés	1	4	11	20	16	16	68	2,07
Állami tisztv.	45	55	119	190	386	445	1240	37,74
Uradałmi tisztv.	1	3	2	8	10	22	51	1,55
Egyházi tisztv.	6	4	10	12	28	27	87	2,64
Magántisztviselő	3	-	3	6	18	11	41	1,24
Szabadfoglalkozású	6	5	8	15	29	46	109	3,31
Kisiparos	30	27	43	43	91	108	336	10,22
Kiskereskedő	13	14	35	21	44	34	161	4,90
Hadi szolgálatban	1	-	5	13	34	71	124	3,77
Földműves	42	12	22	58	86	104	324	9,86
Bérmunkás	1	2	4	3	18	26	54	1,64

Magánzó, özvegy	19	20	59	47	43	23	211	6,42
Szolga	-	-	1	1	3	-	5	0,15
Nincs adat	15	12	7	25	68	81	208	6,33
ÖSSZESEN							3285	100,00

Lényegében Andorka felosztását vettük alapul, kevés módosítással.²²

Az állami tisztviselők egyetlen masszív, ám összetett tömböt alkotnak. Domnanciájuk minden időperiódusban egyértelmű, végig emelkedő tendenciát tapasztalunk abszolút számok és százalékos arány tekintetében is. Csupán az ún. "egyéb állami tisztviselő" kategória finomszerkezeti elemzése problematikus, mert nem utal a státus minőségére.

6. sz. táblázat

ÁLLAMI (KÖZ-) TISZTVISELŐ SZÜLŐK RÉTEGZŐDÉSE A KECSKEMÉTI REFORMÁTUS JOGAKADÉMIÁN 1875--1944

SZÁRMAZÁS	1875-1890	1891-1900	1901-1913	1914-1923	1924-1934	1935-1944	1875-1944
Tanügyi tisztviselő	17	19	31	39	88	91	285
MÁV tisztviselő	-	1	8	36	55	78	178
Törvényszéki tisztv.	2	7	12	22	39	21	103
Pénzügyi tisztviselő	1	6	10	23	48	58	146
Megyei, járási tisztv.	2	2	8	7	25	21	65
Városi tisztviselő	6	11	22	10	21	29	99
Községi tisztviselő	1	4	10	6	20	28	69
Egyéb állami tisztv.	16	5	18	47	90	119	295
MINDÖSSZESEN	45	55	119	190	386	445	1240

A tanügyi, a pénzügyi és a MÁV (!) tisztviselők meredek felfutása a legjellemzőbb, de gyakorlatilag minden vonatkozásban emelkedés tapasztalható.

Rendkívül magas a földművesek aránya. Természetesen érthető, hogy a főképp Duna-Tisza közti vármegyékből, mezővárosokból érkező hallgatók túlreprezentáltak a jogiskolán.

Az egyházi tisztviselő, amely elnevezés elsősorban református, evangélikus lelkészeket takar, akik a papi önreprodukció lehetőségét alapul véve a többi felekezettel szemben eredményesebben valósítanak meg bizonyos "önújratermelést" a középrétegeken belül.

A katonaság, rendőrség, csendőrség körébe tartozók hallatlan mértékű felfutása a két háború között külön elemzést igényelne. E helyütt csak azt jegyezzük meg, hogy esetükben egy a köztisztviselői rétegen belüli minőségi váltás igényéről lehet szó, a "civil" közhivatalok felé való orientálódásról. A tisztikar zömében alacsonyabb beosztású tagjai ők (alsó-közép káderek, nagy számban tiszthelyettesek), s fellelhető körükben a "félkatonai" státus is (katonai mérnök, katonai főszámvevő, iratkezelő, katonarvos stb.).

A kistulajdonos rétegek (kisiparosok, kiskereskedők és a tulajdonképpen ugyanilyen rétegjegyeket hordozó "magánzók", "özvegyek"), a maguk több mint 20 %-ával lényegében túlreprezentáltak. Az önállóak tömeges áramlása regisztrálható mindvégig a jogi pálya irányába. Esetükben egy később megerősödő középpolgárság, polgári értelmiség első generációinak felbukkanását és aktivizálódását követhetjük nyomon, akik a jogi pálya kapaszkodóin kezdik meg felemelkedésüket, a rétegváltást, főként a századfordulótól.²³ Az átlagosnál nagyobb mértékben találhatók köztük német nemzetiségűek, zsidó származásúak, akik felhalmozódó vagyonuk nagy részét ilyen módon investálják szellemi tőkébe, utódaik révén, s használják egyben társadalmi pozícióváltásra. Az izraelita vallásúak aránya az önállóak rétegében közel 50 %-os.

E helyütt nincs módunk ebben az almintában időintervallumokban történő bon-tásokat elemezni. Utalunk csupán arra a közismert tendenciára, hogy körükben a kisiparos--kiskereskedő réteg minden korban egyértelmű dominanciája mellett mind a magán-, mind az állami (főként pénzügyi) tisztviselők, de lehangsúlyosabban a szabadfoglalkozású értelmiségiek 1924 után jelennek csak meg igazi tényezőként. A 70 esztendő (alábbi) statisztikája elfedi ezt aényt. Csupán annyit rögzít: a főiskolai szintű jogi pálya kétségtelenül népszerűnek mutatkozik a zsidóság meglehetősen jól körülhatárolható foglalkozási rétegei előtt, akiknek természetesen kereseti és vagyoni viszonyai igen megosztottak, s akik a közhivatali státus nyújtotta előnyöket kívánják átörökíteni, s egy "polgári stratégia" sajátos válfaját valósítják meg.²⁴

7. sz táblázat

AZ IZRAELITA FELEKEZETŰ HALLGATÓK RÉTEGHELYZET SZERINTI
MEGOSZLÁSA A KECSKEMÉTI REFORMÁTUS JOGAKADÉMIÁN 1875--1944

SZÁRMAZÁS	FŐ	%
Kiskereskedő	77	30.92
Szabadfogl. értelmiségi	45	18.07
Állami tisztviselő	42	16.86
Kisiparos	20	8.03
Tőkés, vállalkozó	18	7.22
Magántisztviselő	15	6.02
Magánzó, özvegy	10	4.01
Földműves	4	1.60
Földbirtokos	2	0.80
Bérmunkás	2	0.80
Hadi szolgálatban álló	1	0.40
Egyházi tisztviselő	1	0.40
Nincs adat	12	4.81
MINDÖSSZESEN	249	100.00

JEGYZETEK

1. Schönvitzky Bertalan: A jogi oktatás az egyházi főiskolákon. Egri Egyházmegyei Közlöny, 1929. 149--150.
2. Uo.: 150.
3. Csizmadia Andor: A magyar jogi felsőoktatás fejlődése. Felsőoktatási Szemle, 1969/10. 578.
4. Trócsányi László: A jogakadémiák helye és szerepe a magyar jogéletben. Állam- és Jogtudomány, 1980/2. 368.
5. V. ö.: Karády V.-Valter Cs.: Egy országos vonzáskörű szegedi főiskola. Szeged, 1990. 58.
6. Horváth Ödön: Jogakadémiák és jogi vizsgálatok. Magyar Jogi Lexikon IV., 1903. 447.
7. Egy állami (Kassa), két királyi (Nagyvárad, Pozsony), két püspöki (Eger, Pécs), egy ág. hitv. evangélikus (Eperjes) és négy református (Debrecen, Kecskemét, Máramarossziget, Sárospatak).
8. A pécsi jogiskola a pozsonyi tudományegyetem Pécsre való költöztetése folytán, a sárospataki az 1922/23. tanévben, a máramarosszigeti az 1923/24. tanévben.
9. 1874-től hármat, 1880-tól a negyediket, 1892-től az ötödiket.
10. 1875-től 1891-ig Kecskeméti Református Főiskola, 1892-től 1906-ig Kecskeméti Evangélikus Református Jogakadémia, 1907-től 1923-ig Kecskeméti Református Jogakadémia, végül 1924-től Kecskeméten működő Egyetemes Református Jogakadémia.
11. Trócsányi László i. m. 373.
12. Vö. Schönvitzky Bertalan i. m.
13. Halmai István: Adalékok az Egri Érseki Jogakadémia hallgatóinak származás szerinti rekrutációs vizsgálatához a polgári korszakban. Acta Academiae Paedagogicae Agriensis XX., 1991. 131.
14. 1937-ben 108, 1938-ban 103, 1939-ben 116, 1940-ben 124, 1941-ben 133, 1942-ben 91, 1943-ban 106 fő az első évfolyamra felvettek száma. A diagramról egyértelműen kitűnik, hogy a kecskeméti intézmény életében ez az időszak -- ami a hallgatók abszolút számát illeti -- a legtermékenyebb.
15. Forrás: a Kecskeméti Református Jogakadémia anyakönyvei és származási ívei. Bács-Kiskun Megyei Levéltár, Kecskemét.
16. Hanák Péter: i. m. 349.
17. Karády V.--Valter Cs: i. m. 58. A szerzők a Trianon után elszakított területeken születettek rétegháttérét vizsgálva jutnak arra a következtetésre (a

két háború között a szegedi tanárképző vonatkozásában), hogy a határokon túlról jöttek jelentős tömegeit főként az állahivatalnoki karhoz tartozók tették ki.

18. Ebben a viszonylag nagy csoportban három jellegzetesség tapasztalható: ahol nincs megjelölve a küldő középiskola, ott a hallgatók többsége vagy budapesti születésű, vagy a határokon kívül látta meg a napvilágot, vagy a születési hely is hiányzik. Nézetünk szerint a Trianon után "bevándorlók" nagy kvantuma húzódik meg ebben az almintában.
19. Az Egri Érseki Jogakadémián 1875 és 1944 között abszolút számokban hasonló a hallgatói létszám; 60.5 %-uk tartozik ebbe a kategóriába. Halmai, 1991. 131.
20. Andorka Rudolf: Egyetemi és főiskolai hallgatók társadalmi összetétele. Statisztikai Szemle 1979/2. 186--187.
21. Huszár Tibor: Értelmiségelméletek, értelmiségvizsgálatok Magyarországon. Szociológia, 1974/4.
22. Andorka Rudolf: i. m.
23. Erdei Ferenc: Szabad értelmiségi pályák. Szociológia, 1975/4. 473.
24. Karády V.-Valter Cs.: i. m. 62. Erőteljesen tudjuk alátámasztani nem csupán a kecskeméti, de a miskolc és egri főiskolán is azt a tendenciát, amit Karády a keresztény felekezeteknél meg nem található "asszimilációs tökefelhalmozás" gyanánt értelmez a zsidóság esetében.